

Nota: Resultaten van het archeologisch vooronderzoek aan de Kapelstraat te Ranst

Nick Van Liefferinge

**Tienen, 2022
Studiebureau Archeologie bv**

Colofon

Nota: Resultaten van het archeologisch vooronderzoek aan de Kapelstraat te Ranst

Projectverantwoordelijke	Annelies De Raymaeker Vanessa Vander Ginst
Erkend archeoloog:	Nick Van Liefferinge
Auteurs:	Nick Van Liefferinge
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bv mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

Studiebureau Archeologie bv
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2022, Studiebureau Archeologie bv

Inhoud

1. Samenvatting van het bureauonderzoek	p. 2
2. Resultaten van het proefsleuvenonderzoek	p. 4
2.1 Beschrijvend gedeelte	p. 4
2.1.1 Administratieve gegevens	p. 4
2.1.2 Archeologische voorkennis	p. 5
2.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstellingen	p. 5
2.1.4 Vooropgestelde onderzoeksmethode en -technieken	p. 5
2.1.5 Afwijkingen t.a.v. de vooropgestelde onderzoeksmethode en -technieken	p. 6
2.2 Interpretatie	p. 8
2.2.1 De bodemprofielen	p. 8
2.2.2 Vindplaatsen met bodemsporen en artefacten	p. 10
2.2.3 Natuurwetenschappelijke staalnames	p. 16
2.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied	p. 16
2.2.5 Impactbepaling van de geplande werken op het bodemarchief	p. 16
3. Programma van maatregelen	p. 17
3.1 Administratieve gegevens	p. 17
3.2 Gemotiveerd advies	p. 18
3.3 Programma van maatregelen voor een opgraving	p. 20
Bibliografie	p. 28
Bijlagen	
Bijlage 1: Overzichtsplan	
Bijlage 2: Foto-inventaris	
Bijlage 3: Sporeninventaris	
Bijlage 4: Vondsteninventaris	
Bijlage 5: Bodemprofielen	

1. Samenvatting van het bureauonderzoek

Op 26 februari 2020 werd een archeologienota (ID: 18137)¹ gepubliceerd naar aanleiding van de aanvraag van een verkavelingsvergunning voor een terrein aan de Kapelstraat in Broechem (gemeente Ranst) (prov. Antwerpen) (fig. 1.1).

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek werd een programma van maatregelen (PVM) opgemaakt voor de uitvoering van een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem.

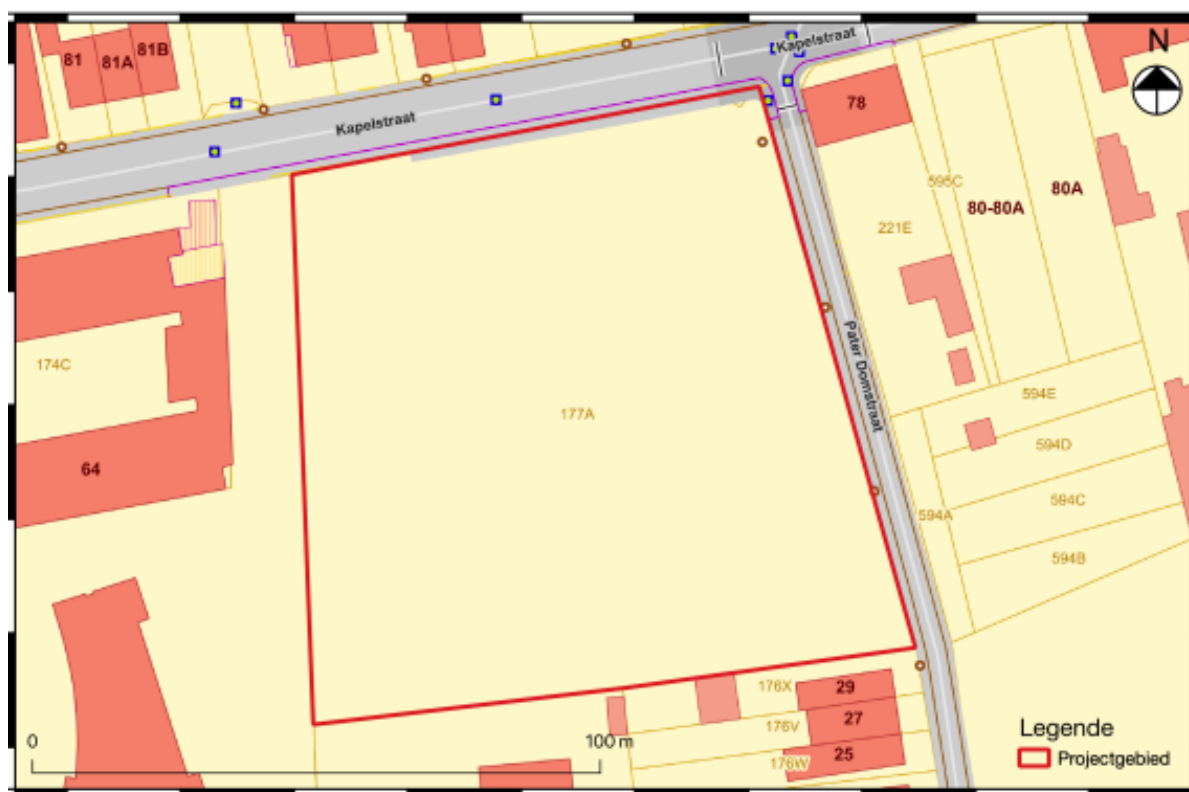

Fig. 1.1: Situering van het projectgebied op het kadasterplan (bron: archeologienota ID 18137).

De geplande werken omvatten de bouw van 24 ééngezinswoningen en de aanleg van wegen (fig. 1.2). De noordwestelijke sector van het terrein wordt ingericht als een publiek toegankelijke groenzone, met voetweg en wadi.

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek werd geconcludeerd dat het terrein - wegens een de aanwezigheid van onverstoordte gronden - over een hoog archeologisch potentieel beschikt voor wat betreft de aanwezigheid van (pre)historische vindplaatsen met bodemsporen vanaf het neolithicum tot en met de Nieuwe Tijd. In het programma van maatregelen bij de archeologienota werden dan ook voorwaarden geformuleerd voor het uitvoeren van een proefsleuvenonderzoek over de volledige oppervlakte van het terrein.

Voor wat betreft de aanwezigheid van artefactenvindplaatsen uit de steentijd (jager-verzamelaars) werd een lage verwachting vooropgesteld wegens het ontbreken van noodzakelijke (paleo)landschappelijke criteria die gunstig zijn voor (de bewaring van) dergelijke vindplaatsen.

¹ De Raymaecker & Van Brempt 2021.

<https://loket.onroerendergoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/18137>

Fig. 1.2: Het inrichtingsplan.

2. Resultaten van het proefsleuvenonderzoek

2.1 Beschrijvend gedeelte

2.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode		2022I280
Actoren	Studiebureau Archeologie	OE/ERK/Archeoloog/2015/00002 (bedrijf)
	Nick Van Liefferinge	Erkend archeoloog (OE/ERK/Archeoloog/2016/00111), veldwerkleider, assistent-bodemkundige
	Sara Claessens	Assistent-archeoloog
Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Ranst
	Adres	Broechem, kruispunt Kapelstraat - Pater Domstraat
Kadastrale gegevens		Ranst, Afd. 3, Sectie B, perc. 177a (fig. 2.1)
Oppervlakte geplande werken		9.677 m ²
Bounding Box	Punt 1	X: 166500 Y: 208164
	Punt 2	X: 166609 Y: 208276
Relevante termen		Proefsleuvenonderzoek, zandleemgronden, ijzertijd

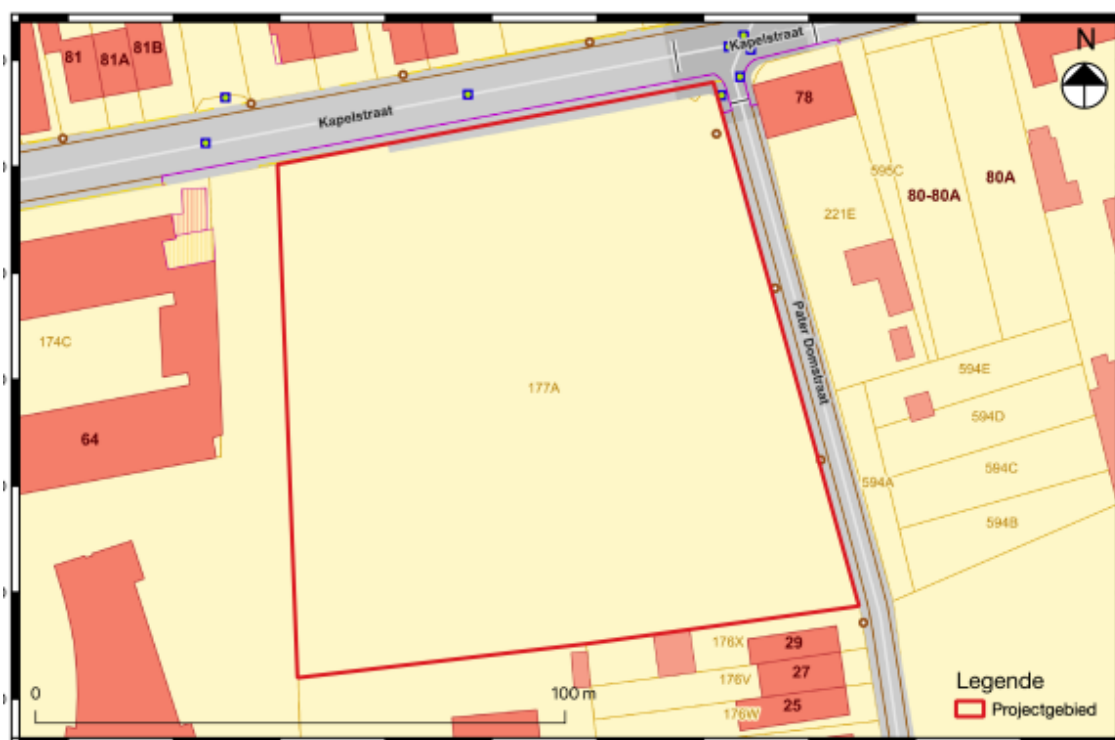

Fig. 2.1: Afbakening van de zone van de geplande werken op het kadasterplan.

2.1.2 Archeologische voorkennis

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek werd geconcludeerd dat het terrein - wegens een de aanwezigheid van onverstoordte gronden - over een hoog archeologisch potentieel beschikt voor wat betreft de aanwezigheid van (pre)historische vindplaatsen met bodemsporen vanaf het neolithicum tot en met de Nieuwe Tijd.

Voor wat betreft de aanwezigheid van artefactenvindplaatsen uit de steentijd (jager-verzamelaars) werd een lage verwachting vooropgesteld wegens het ontbreken van noodzakelijke (paleo)landschappelijke criteria die gunstig zijn voor (de bewaring van) dergelijke vindplaatsen.

2.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstellingen

De doelstelling van het uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem betreft het formuleren van uitspraken omtrent de aan- of afwezigheid van één of meerdere archeologische vindplaatsen en het potentieel op archeologische kennisvermeerdering.

In het programma van maatregelen bij de archeologienota (ID: 18137) zijn de volgende onderzoeksvragen opgenomen:

- *Welke zijn de waargenomen bodemhorizonten?*
- *In hoeverre is de bodemopbouw intact?*
- *Op welke diepte(s) bevind(e)t(n) zich het archeologisch vlak?*
- *Wat is de relatie tot de bodem en de eventuele archeologische sporen?*
- *Zijn er archeologische sporen en/of vondstenconcentraties aanwezig binnen de grenzen van het projectgebied en zo ja, wat is de afbakening hiervan in ruimte en tijd?*
- *Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?*
- *Wat is de aard en datering van de aanwezige archeologische sporen?*
- *Naar welke activiteit of soort site verwijzen de sporen?*
- *Zijn er sporen uit één of meerdere periodes aanwezig?*
- *Is verder archeologisch onderzoek nodig? Zo ja, welke zones komen in aanmerking voor vervolgonderzoek?*

2.1.4 Vooropgestelde onderzoeksmethode en -technieken

De prospectie gebeurt door middel van continue proefsleuven (10% dekkingsgraad) met een breedte van 2 m en een max. tussenafstand van 15 m (fig. 2.2). De proefsleuven worden aangevuld met dwarssleuven en/of kijkvensters (2,5% dekkingsgraad) waar dit noodzakelijk wordt geacht.

Fig. 2.2: Het vooropgesteld sleuvenplan.

2.1.5 Afwijkingen t.a.v. de vooropgestelde onderzoeksmethode en -technieken

Er zijn geen afwijkingen gebeurd t.a.v. de vooropgestelde onderzoeksmethode en -technieken. Er zijn in totaal zeven proefsleuven en twee kijkvensters aangelegd, met een representatieve spreiding en een totale dekingsgraad van 12,3%.

Fig. 2.3: Het sleuvenplan.

Fig. 2.4: Overzichtsfoto van proefsleuf 1.

Fig. 2.5: Overzichtsfoto van het kijkvenster bij proefsleuf 3.

2.2 Interpretatie

2.2.1 De bodemprofielen

Binnen de contouren van het projectgebied zijn de gronden geclassificeerd als **bodemserie Pbmy**. Het gaat om droge lichte zandleemgronden met een dikke antropogene humus A-horizont (met afwijkende sedimenttextuur in de diepte). De waarnemingen tijdens het veldwerk (er zijn in totaal zes bodemprofielen geregistreerd) (fig. 2.6) waren hiermee in overeenstemming. De lithostratigrafie ter hoogte van bodemprofiel 1 (fig. 2.7) geldt als referentie voor de bodemopbouw binnen het volledige areaal van het projectgebied.

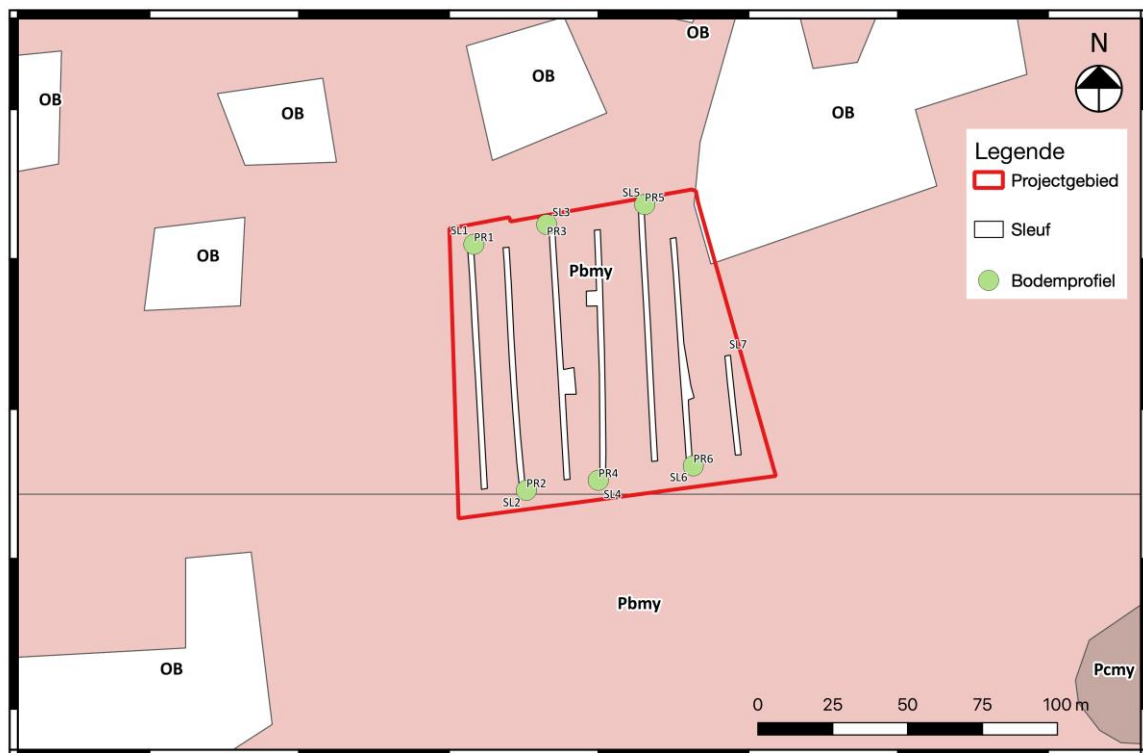

Fig. 2.6: Projectie van de geregistreerde bodemprofielen op de bodemkaart.

Een circa 30 cm dikke ploeglaag (Ap1-horizont) met een donkere grijsbruine kleur rust op een intens gebioturbeerde, oude cultuurlaag (Ap2-horizont) met een lichtbruine kleur. Het geheel (antropogene bovengrond) reikt tot een diepte van ca. 60 cm onder het maaiveldniveau. Onder de Ap2-horizont is sprake van een door bioturbatieprocessen (?) verweerde moederbodem. De laag heeft een dikte van ca. 20 cm en wordt als Bw-horizont omschreven. De moederbodem onder de Bw-horizont vertoont een zandlemige textuur met een gevlekte oranjegele kleur. Op sommige locaties (in het aanlegvlak van de proefsleuven en de spoorprofielen) werden sedimenten uit afzettingen van het tertiair substraat (Diestiaan) opgemerkt (fig. 2.8). Het gaat om glauconiethoudend fijn lemig zand met een (licht)groene kleurtextuur.

Fig. 2.7: Referentie-bodemprofiel 1 (PR1).

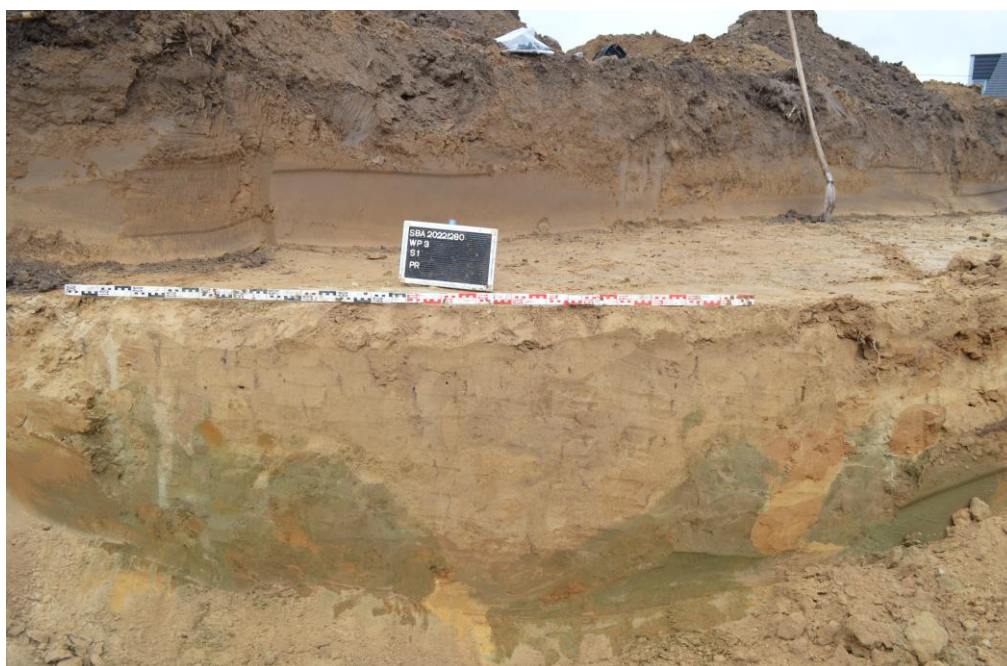

Fig. 2.8: Proefsleuf 3, coupe: relatief ondiepe situering van sedimenten van het tertiair substraat.

2.2.2 Vindplaatsen met bodemsporen en artefacten

Er zijn vier archeologisch relevante bodemsporen aangesneden en geregistreerd (fig. 2.9). Het betreft een gracht (S1=S3), twee intens gebioturbeerde, ondiep bewaarde kuilen (S2 en S4) en een kuil met een pakket houtskool en verband sediment in de bovenste vulling (S5). Gelet op de lage densiteit zijn alle bodemsporen gecoupeerd en de vullingen van de kuilen volledig opgegraven.

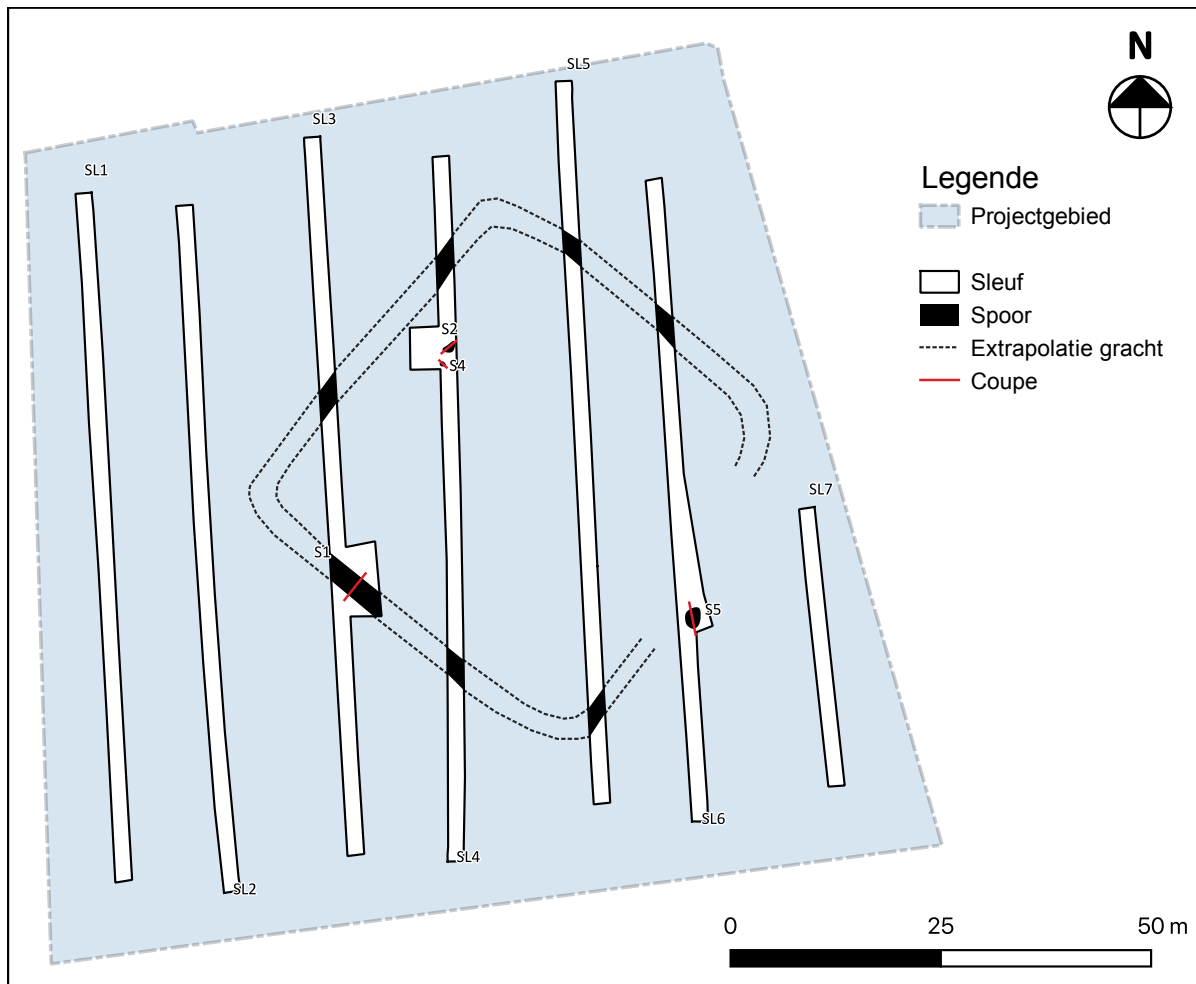

Fig. 2.9: Overzichtsplan.

2.2.2.1 Enclosure (gracht S1)

Verschillende segmenten van éénzelfde gracht (S1=S3) werden aangetroffen in vier proefsleuven en maken deel uit van een vierkante *enclosure* die een binnenruimte van ongeveer 2000 m² afbakent. Ter hoogte van het kijkvenster bij proefsleuf 3 is een vuurstenen kernverseringsafslag met gebruikssporen en (gebruiks)retouches (fig. 2.11) aangetroffen in de vulling op het aanlegvlak. Het artefact kan slechts ruim worden gedateerd in de periode vanaf het neolithicum t.e.m. de ijzertijd. Op de locatie van de vondst werd een coupe geplaatst.

In profiel vertoont de gracht een eerder V-vormige of spitsvormige uitgraving tot een diepte van ca. 90 cm onder het aanlegvlak (fig. 2.10). De bovenste, komvormige vulling (1) vertoont een relatief homogene, bruingrijze kleur en is intens gebioturbeerd (mollengangen). De onderste vulling (2) - die is uitgegraven in de tertiaire afzetting (glauconiethoudend lemig zand) - vertoont een homogene,

bleekbruine kleur. De textuur van beide vullingen komen overeen met de textuur van de omringende sedimenten van de pleistocene bovengrond (zandleem). Tijdens het couperen werden geen bijkomende artefacten aangetroffen.

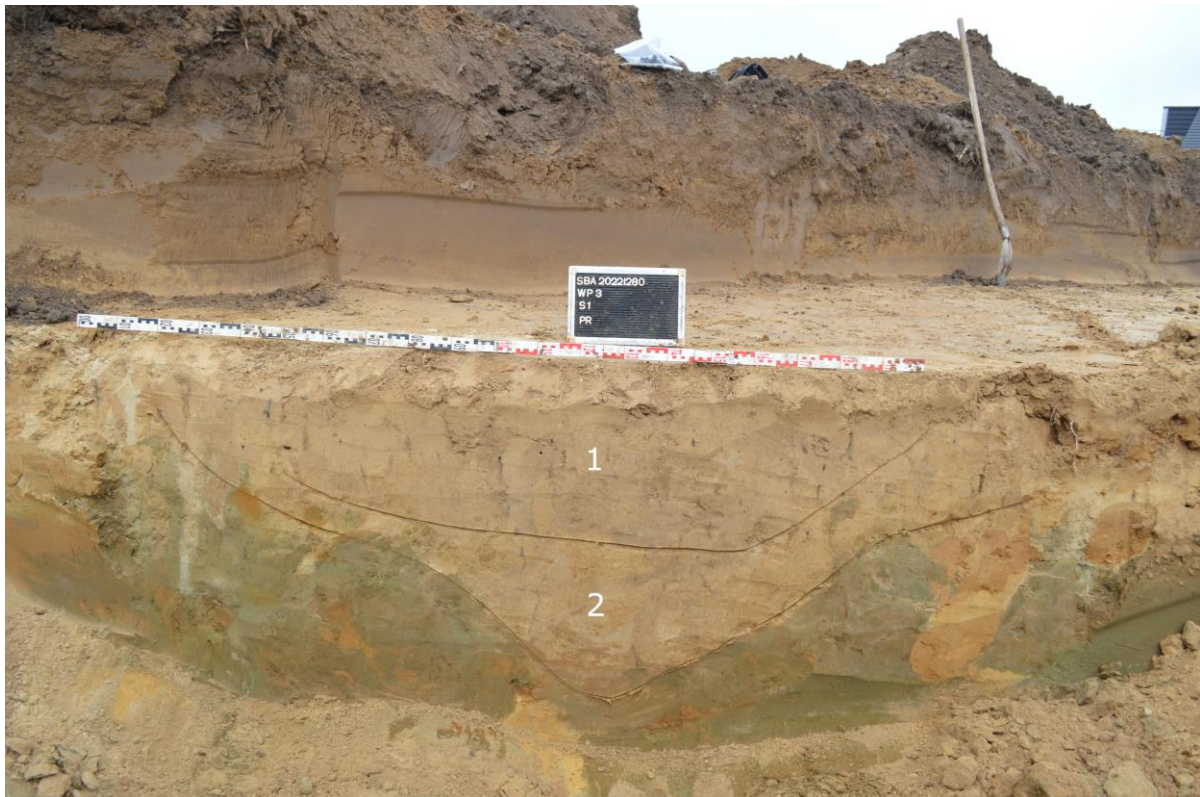

Fig. 2.10: Profiel van gracht S1.

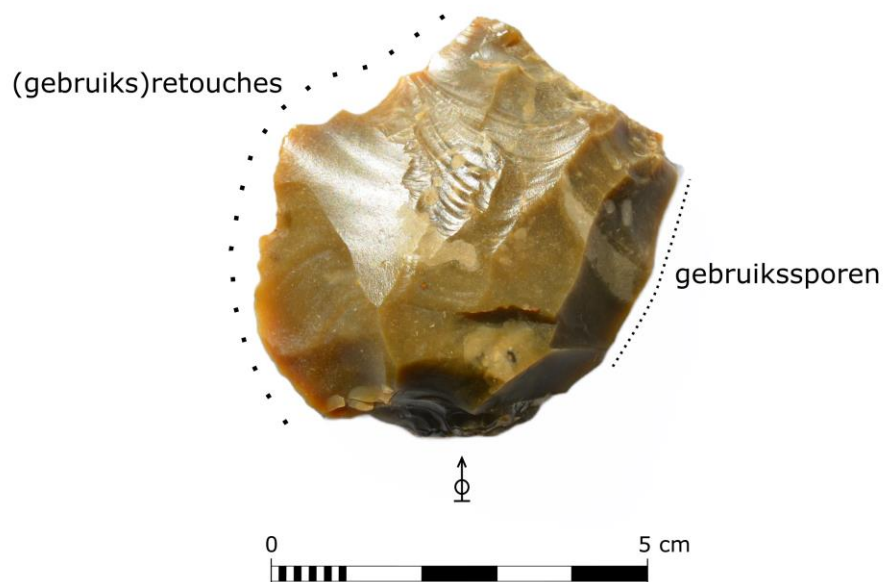

Fig. 2.11: Vuurstenen kernverseringsafslag met (gebruiks)retouches op de linkerboord en macroscopisch zichtbare gebruikssporen op de rechterboord.

2.2.2.2 Kuil S2

Binnen het kijkvenster bij proefsleuf 4 werden twee bodemsporen opgemerkt en afgelijnd. Kuil S2 tekende zich in het grondvlak eerder niervormig af, met afmetingen van ca. 200 cm bij 110 cm. De gebioturbeerde zandlemige vulling vertoonde een gevlekte bruingrijze kleur en een bijmenging van fragmenten handgevormd aardewerk en weinig houtskoolbrokjes. In profiel was sprake van een ondiep bewaarde onregelmatige spooraflijning, wat eerder doet denken aan een cluster van bioturbatiesporen.

Fig. 2.12: Kuil S2 in het grondvlak en in profiel.

De volledige vulling van kuil S2 werd opgegraven in functie van de recuperatie van diagnostisch vondstmateriaal. In totaal zijn er 23 fragmenten (233 g) van handgevormd aardewerk ingezameld. Het meest diagnostisch stuk betreft een randfragment van dikwandig aardewerk (verschaald met *chamotte*) met een besmeten buitenwand. De naar binnen gerichte, zwak geprofileerde rand vertoont een vlakke top (fig. 2.13). Recipiënt(fragment)en met gelijkaardige kenmerken worden aangetroffen op vindplaatsen die dateren uit de tweede fase van de *La Tène* periode (300 - 200 v.Chr.).² Naast aardewerk werd ook een stukje huttenleem (verbrande leem met twijgindrukken) opgemerkt en ingezameld (fig. 2.14).

In de nabijheid van de kuil werd een klein randfragment van een recipiënt met naar buiten geknikte hals en gegladde buitenwand (fig. 2.15) aangetroffen als losse vondst in het aanlegvlak. Op basis van de kenmerken kan dit stuk in de eerste of tweede fase van de *La Tène* periode³ worden gedateerd.

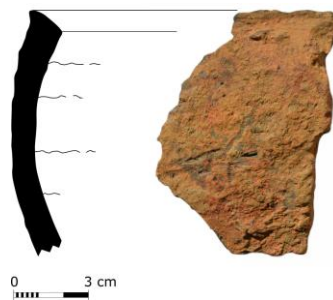

Fig. 2.13: Randfragment van een recipiënt in dikwandig handgevormd aardewerk.

Fig. 2.14: Brokje verbrande leem met twijgindrukken (huttenleem).

Fig. 2.15: Randfragment van een recipiënt in handgevormd aardewerk met naar buiten geknikte hals en gegladde buitenwand.

² Voor een nagenoeg gelijkaardig randprofiel, zie Goffioul e.a. 2014: 117, fig. 5.2.

³ In de archeologische literatuur wordt voor wat betreft de *La Tène* periode (= midden- en late-ijzertijd in de archeoregio van de Kempen) *grosso modo* de volgende fasering gehanteerd: **La Tène I** (ca. 500-300 v. Chr.); **La Tène II** (ca. 300-200 v. Chr.); **La Tène III** (ca. 200-50 v. Chr.). Deze fasering is voornamelijk gebaseerd op evoluties van de materiële cultuur. Afhankelijk van de situering van een vindplaats binnen de invloedssfeer van een bepaalde cultuur dienen dergelijke, strakke tijdsindelingen steeds kritisch en in relatieve zin te worden benaderd als de vindplaats louter op basis van vondstmateriaal (*in casu* aardewerk) wordt gedateerd.

2.2.2.3 Kuil S4

Een bodemspoor (kuil) met ovale aflijning en afmetingen van 85 cm bij 60 cm vertoonde een vulling (zandleem) met een gevlekte bruine kleur en een bijmenging van kleine fragmenten van handgevormd aardewerk. In profiel bleek het spoor nauwelijks bewaard in de diepte. Net zoals de nabijgelegen kuil S2 lijkt de vulling van S4 het gevolg van een cluster bioturbatiesporen (mollengangen).

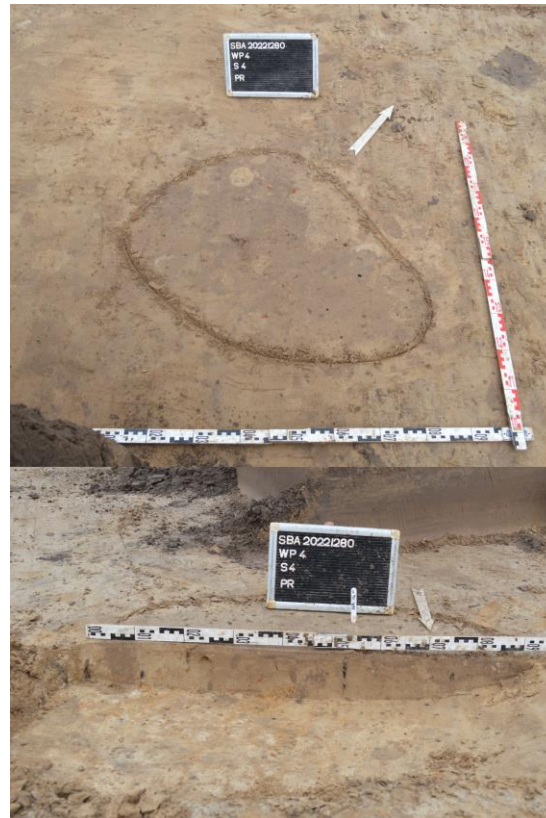

Fig. 2.16: Kuil S4 in het grondvlak en in profiel.

Fig. 2.17: Kleine wandfragmenten van handgevormd aardewerk uit de vulling van kuil S4.

2.2.2.4 Kuil S5

Het meest opvallende, geïsoleerde bodemspoor betrof kuil S5 met afmetingen van 250 cm bij 185 cm in het grondvlak. De kuil situeerde zich ter hoogte van een mogelijke onderbreking (doorgang) in de zuidoostelijke flank van de *enclosure*. In het grondvlak viel de vulling op door de aanwezigheid van een pakket brandresten (bruinrode brokken verbrand sediment in combinatie met grote houtskoolbrokken en -stof) in combinatie met verzette sedimenten van het tertiair substraat (glauconiethoudende zandleem met groene kleurtextuur). In profiel was sprake van een trapeziumvormige uitgraving met een golvende bodem tot een diepte van ca. 85 cm onder het aanlegvlak en drie soorten vullingen (fig. 2.17). De laag met houtskool in de bovenste vulling werd bemonsterd (bulkstaal) (zie 2.2.3). Tijdens het couperen en het verwijderen van de resterende spoorhelft werden geen artefacten aangetroffen.

Fig. 2.17: Kuil S5 in het grondvlak en in profiel.

2.2.3 Natuurwetenschappelijke staalnames

Het houtskool uit de bovenste vulling (brandresten) van kuil S5 werd ingezameld en kan (gedroogd) worden bewaard in functie van verder (natuur)wetenschappelijk onderzoek, met name dateringsonderzoek (14C) en houtsoortdeterminatie.

2.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Binnen de contouren van het projectgebied bevinden zich resten van een *enclosure* die - op basis van aardewerkvondsten - met hoge graad van zekerheid dateren uit de (midden- en/of late-) ijzertijd. Het meest opvallende bodemspoor betreft een omvangrijke (gracht)structuur die een nagenoeg vierkante ruimte van ca. 2000 m² omspannt. Dergelijke structuren komen relatief frequent voor op sites uit de latere fasen van de ijzertijd (500-50 v. Chr.) en worden veelal gelinkt aan cultusplaatsen, hoewel ook andere functies mogelijk waren. Op het einde van de ijzertijd zouden omvangrijke *enclosures* (die een volledig erf of meerdere erven kunnen omvatten) ook een defensieve functie hebben kunnen vervuld, bvb. in de context van opkomende Romeinse militaire druk.⁴ Gelet op het ontbreken van bodemsporen die wijzen op de aanwezigheid van woonplaatsen in de binnenruimte, de datering van de aangetroffen aardewerkfragmenten in de eerste fasen van de late ijzertijd (of midden-ijzertijd in de archeoregio van de Kempen) en de relatief ondiepe uitgraving van de gracht suggereert voorlopig een functie als cultusplaats voor wat betreft deze specifieke *enclosure*.

2.2.5 Impactbepaling van de geplande werken op het bodemarchief

De graafwerkzaamheden bij de verkaveling vormen een bedreiging voor de aanwezige archeologische waarden binnen het projectgebied. Voorafgaand aan deze werken dient het bodemarchief dan ook te worden gedocumenteerd en zodoende *ex situ* bewaard. Om de aangetroffen vindplaats efficiënt en accuraat te kunnen documenteren is een vlakdekkende opgraving noodzakelijk binnen een geselecteerde zone met een oppervlakte van ca. 0,33 ha.

⁴ Zie bvb. de site van Kontich-*Alfsberg* waar een evolutie van cultusplaats naar zgn. *Viereckschanze* wordt verondersteld (Annaert 1993).

Bibliografie

<https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/18137>

ANNAERT R. 1993: Een Viereckschanze op de Alfsberg te Kontich (prov. Antwerpen): meer dan een cultusplaats, *Archeologie in Vlaanderen* III, p. 53-125.

GOFFIOUL C., DE BERNADY DE SIGOYER S., HANUT F., HENRARD D. & MARCHAL J.-PH. 2014: Découverte de trois sites protohistoriques à Wanze (prov. de Liège, Belgique): bilan 2012-2013, *LUNULA. Archaeologia protohistorica*, XXII, p. 113-117.